

A történelemalakító nő

Széchy Mária szerepe
a Wesselényi-„összeesküvés” felemelkedésében és bukásában

Ment-e a hölgyek által elébb a világ? Ezen roppant fontos, izgalmas és kellően erotikus, de álnaiv kérdés évszázadok, ha nem évezredek óta foglalkoztatja mind a férfiakat, mind a nőket. Az egyszerű magánembert, a költőt és a filozófust, a had- és politikatörténészt éppúgy, mint a művészt, a társadalomkutatót. A feleletük nyilvánvaló. De voltak-e *történelemalakító* asszonyok az évezredek során? *Cherchez la femme?* Az örök női princípium, a feminin szubjektum, a *femme fatale*-szerep, az önmegvalósítás olthatatlan vágya, a bírvágy, a gazdagság és a hatalom óhajta ösztönözte versenyszellem vagy „a világbíró szerelem”, a hiúság – mind-mind olyan tulajdonságok, amelyek vizsgálata elengedhetetlenül szükséges, ha netán nem is elégséges, hogy ugyanolyan egyértelmű legyen a válaszuk, mint a költőt parafrázáló első kérdésünkre.

Egy bölcs anya éppoly kezdeményező szerepet játszhatott a – nem túlzás – világ sorsának alakításában, mint a szépséges/hüség/követelőző feleség vagy szerető, vagy tudós kutató, avagy „szentéletű” humanista. Különbőség csak abban van köztük, hogy maguk valószínűleg megcélták az elérésüket, vagy férfiakat ösztökéltek a jövő pozitív megváltoztatására irányuló feladat megoldására, illetve férfiakat térítették el a számukra vagy a világ számára károsnak tartott terveik realizálásától. Versenyszelleme alapozódó modern világunkban már közhellyé vált az a mondás, miszerint minden sikeres férfi mögött ott áll egy nő. A sikeres Széchy Mária mögött legalább egy tucat sikeres férfi is ott állt. Lássuk, ő mire ment velük!

Az „összeesküvéséről” elhíresült nádor, Wesselényi Ferenc házastársa, Széchy Mária a fentebb megjelölt kritériumok többségének eleget is tett!

A magyar 17. század viharos éveiben az ország sorsának alakulása jelentős mértékben függött attól, hogy ő mint nádorfeleség mekkora hatóerővel, milyen céllal, s mire beszélte rá férjét a Habsburg–magyar viszony, a függetlenség ügyének reorganizációjában, s milyen károkat okozott, mintegy az ellenfél oldalára állva, ugyanezen ügy elfojtásának elősegítésében, a magyar polgárosodás visszafogásában, a feudalizmus stabilizálásában, a Habsburg-elynyomás fokozásában.

Wesselényi Ferencné Széchy Anna Mária „Murányi Vénusz”-képét a költő Gyöngyösi István hagyományozta az utókorra *A Márssal társolkodó Murányi Vénus* című elbeszélő költeményében, amelyben a *társolkodó* szó nem a szerelem istennője, Vénusz, és a hadakozás istene, Mars *beszélgetésére* utal, hanem arra, hogy a két antik isten *összeesküdött* arra, hogy a mű főszereplői, a katonai Wesselényi Ferenc és az ideiglenes várúrnő, Széchy Mária, a *szerelem* révén házassági, s annak égisze alatt hadi *szövettséget* kössön. S ezen főistenek ösztökélése és garanciája eredményeképpen az I. Rákóczi György erdélyi fejedelem oldaláról 1644-ben a császári-királyi pártra segítsék át a bevehetetlennek tartott erődítményt, a felső-magyarországi Murány várát. A szerelmespár e cseles várfoglalási akciójáról híresült el a magyar irodalomban. Kettejük közül azonban a hősiessen bátor amazon tette nyerte el a nagyobb és pozitívabb visszhangot. Egy majd’ két századdal későbbi irodalmi pályázat ösztönzésére Arany János, Petőfi és Tompa Mihály költői versenyt rendezett alakjáról, s még számos író költői fantáziáját mozdította alkotásra változatos műfajokban, regénytől a drámáig, Jósika Miklóstól Kemény Zsigmondon és Berzsenyin át Kisfaludy

Károlyig, Jókaitól Mikszáthon és Móriczon át egészen a 20. század végi Hegedüs Géza erősen ironikus szemléletű rádiójátékáig. A szépliteratúra befogadói horizontja bécsi és más nyugati irodalmi mintákhoz igazodva a férfias tulajdonságokkal rendelkező, harcias kiállítású, fegyverforgató hősnő képét örökölte az utókorra – a történészek Széchy Mária-képébe azonban a hatalomra és uralkodásra született, háromszor házasodott kalandornő is belefér. Hogy kortársai közül kiemelkedő igényű, nagyra törő házassági terveiben a társadalmi-gazdasági csúcsra jutást célozta meg, az egyértelműen kitetszik férjkereső stratégiájából. Első férjét az utódnevelő Bethlen Gábor taníttatta külföldön, komoly utódlási tervekkel, s unokaöccsét, ifjabb Bethlen Istvánt is ő kommandálta Máriának, ám a fiatal férj, Bethlen István váradi főkapitány korai halála 1632 karácsonyán, ötévi együttélés után megakadályozta mind Máriát, mind a fejedelmet vágyaik beteljesülésében. Előbbi az ifjú temetésekor máris összeszűrte a levét az erdélyi fejedelmi trónra éveken át – hiába – áhítózó Zólyomi Dáviddal, s szerelmük rügybe fakadásának csak az vetett véget, hogy a későbbi fejedelem, Kemény János erős morálpedagógiai célzattal elfogta s elrekkentette szerelmi levelezésüket, amint arról önéletírásában meglegedetten beszámolt. Ezért aztán az özvegynek be kellett érnie egy alacsonyabb rangú erdélyi nemesúrral, rozsályi Kun Istvánnal, Szatmár vármegye főispánjával, aki nem felelhetett meg extrém igényeinek, mert a feleség egy idő után fejvesztetten menekült tőle. A konzervatív Erdély nehezen tűrte Mária viselkedését. „Fejcsóválva beszélék, hogy egymaga utazik, lóháton, feltekert pisztolyokkal, szablyával a nyeregfüben, béllelt süveggel fejében [abban medály, előtte két vezetékű, azon is pisztolyok], köcseléd nélkül, csupa férfiakkal” – ez az utókorunk oly kedves férfias-harcias nőképe éppen az, ami feletti rosszállással I. Rákóczi György, a „bibliás órálló” fejedelem számolt be nejeinek, Lorántffy Zsuzsannának 1637. december elsején.¹ Az ellenézés megbotránkozással fokozódott, amikor 1636 végén férjétől titokban elszökött, s Déván húzódott meg, amiben férjének fegyveres támadása sem tudta meggátolni. Dévát Bethlen Gábortól kapta jegyajándékba, s az udvarházban támadt rá a harcias Kun István, ahonnan a feleség az ablakon kiugorva a kertbe, onnan hátsó ajtón kiszököve a várba ment fel, ahonnan ágyúval lövetett feldőlt hites urára. Nagy, zajos per, köztük birtokper is, eredményeként sikerült csak elválniuk. Még hét évig élt Déván és az ugyancsak Bethlen Gábor ajándéka Tasnádon, majd Murányba költözött Mária, még értékei nagy részét is ki tudta menteni Erdélyből, ám a gömői erősségben, hol harmadrésznyi örökség illette meg, anyjával, Homonnai Drugeth Máriával keveredett rossz (birtok)viszonyba, majd sógoraival ugyanazon okból végül egyik sógoránál, a protestáns Illésházy Gábornál talált a várban menedékre, aki I. Rákóczi György pártjára állván, Murány várát is az ő oldalára vitte. Ahonnan Széchy Mária és Wesselényi Ferenc zseniális furfanggal kiszorította Illésházyt és embereit, s vér nélkül átjártak a várat a császár és király pártjára. Mária így nyert egy kitűnő katonai, politikai perspektíva (Felső-Magyarország, Fülek és a végvárak főkapitánya, 1655-től nádor) előtt álló férjet, illetve családja igényei ellenében apjuk örökségét, Széchy György birtokait, s egybe is kelthette Wesselényivel, mert átérve férje katolikus vallására, Lippay György prímás katolikus

szempontból is érvénytelenítette a még élő Kun Istvánál kötött frigyét. A ledérnek elkönyvelt Mária meddőségének vádját is többen hangsúlyozták, ám a fejedelem unokaöccsétől két gyermeke is született, egy kisfiú és egy kislány, de szerencsétlenségükre mindkettő meghalt apró gyermek korában.

Történeiszink immár tekintélyes mennyiségű szöveforrás-bázisra támaszkodván, csak a 19. század harmadik harmadára tették történetileg árnyalttá a 19. századi írók által kiszínezett, félrerajzolt portrét. Nagyban hozzájárult ehhez Pauler Gyula 1876-ban írott kétkötetes monográfiájával,² amelyet a Wesselényi-összeesküvésről készített roppant gazdag levéltári kutatások alapján, a pozitívizmus egyik remek emlékműveként, kellő távolságtartással, óriási forrásmennyiség és jelentős nemzetközi szakirodalom ismeretében. Őt Acsády Ignác követte 1885-ben, aki ugyancsak monografikus igénnyel, az összeesküvés eseményeire is reflektálva tárta fel Széchy Mária életútját, ugyancsak jelentős levéltári anyagra támaszkodva.³ Mindkét mű fontos szerepet tulajdonított Széchy Mária-nak a Wesselényi-mozgalom elindításában és Wesselényi Ferencnek mint nádornak a szervezkedés irányításában, majd halálával, igazi vezető hiányában a tragikus vég felé közeledő bukás eljövételében. E munkákban ismerkedhünk meg azzal a Széchy Máriaival, aki hiúságból és az ország (a királyné utáni) első asszonya-szerep elnyerésével járó gazdagság érdekében vállalta, hogy beavatkozzon a történelem alakulásának/alakításának menetébe: e vágy hatalmába kerítette, Pauler Gyula szerint mindent megtehetett az utókor által a férjéről elnevezett összeesküvés kezdetekor már egy évtizede nádor Wesselényi Ferencel. Aki részint idős volt, részint pedig súlyos köszvény kínozta, amit néha hónapokon át a stubnyai fürdőben gyógyított, s egyébként sem volt igen aktív, kezdeményező típus, de mindenekelőtt, az ország első embere lévén, igyekezett lojális maradni előljárójához, a magyar királyhoz – aki egy személyben a Német-római Birodalom császára is volt.

E fenti két kanonizáló mű azonban árnyat vetett egy harmadik, a témában ugyancsak járatos szerző részben kéziratoss hagyatékban fennmaradt munkájára: Hajnik Imre nagyszerű jegyzetgyűjteményére, amelyet a Wesselényi-per – vagy ahogyan a kortársak a nádor halála után hívták: conjuratio, illetve rebellioni Nadasdiano-Zrinyianae – okiratainak és vallomásainak alapján készített. Természetesen ebben is bőséggel találhatók Széchy Mária jellemére vonatkozó adatok, szövegek, de különösképpen a *Széchy Mária utolsó életévei* című dolgozatában, amely meg is jelent 1864-ben. A szakirodalom szélesebb köreiből ugyanakkor nem hagyott mélyebb nyomot műve, jóllehet tartalmazza Széchy Mária egyik vallomását. Am a jogászai végzettségű Hajnik egy másikat is lemasolt, amely szövegnek azonban kéziratoss tetszhalál jutott osztályrészül. Ezt is közöljük alább az ő lejegyzésében, amelyen apróbb változtatásokat hajtottunk végre a könnyebb olvashatóság érdekében.⁴

Széchy Mária-nak az összeesküvés történetét illető tanúvallomásait a szakirodalom nem vizsgálta kellő figyelemmel, de nehezen is tehette volna, hiszen Pauler és Acsády csak apróbb részleteket közölt e fontos szemtanú és résztvevő szubjektív aktáiból, és mert 19. századi levéltári jelzeteik nagy része ma már használhatatlan: a dokumentumok ma nem léteznek, illetve nem lelhetők fel azokon a helyeken, ahol ők hivatkozták, máskor pedig olyan tág körűen adták meg a jelzeteiket, hogy azok alapján ma már képtelenség hozzájuk férni.

Pedig a nádorné személyes feljegyzései részben írásbeli (mint egyikben megjegyezte), önmagától származó vallomások – íródeákjának csak fordítás végett adta oda, hogy a vallatók azt értsék s pontosan úgy, ahogy ő jellemezni akarta az eseményeket, történéseket, valamint más sze-

mélyek és önmaga jelentőségét vagy természetes önvédelemből még inkább: jelentéktelenségét indokolta bennük. A második, eddig ismeretlen vallomás is saját koncepcióját tárja olvasója elé, ugyancsak önálló megfogalmazású. Jelleméről is tanúskodnak ezen beszámolók, amelyekkel saját szerepéről vallott, ahogy férjét vagy éppen az ügyeket helyette irányító nádori ítélőmestert, Wesselényi magántitkárát, majd a palatinus halála után Mária jószágigazgatóját, Lessenyei Nagy Ferencet igyekszik menteni az ügyek kezelésében és irányításában. De jócskán jelen van beszámolóiban a kor udvari életfilozófiájának megfelelő *disszimuláció*, azaz rejtekezés, vagyis a valódi történések és szándékok leplezése, a barokk kommunikációs ideál megvalósítása. S ugyanilyen védekezési mód az is, midőn folytonosan rossz memóriájára vagy betegségeire hivatkozik, amikor nem akar tetteket és gondolatokat felfedni. Bár állandóan őszinteségére és hűségére esküszik, ez roppant ügyes módszer arra, hogy saját magát sem, de társait se hozza még nehezebb helyzetbe.

Az sem érdektelen az özvegy nádorné tevékenységének megítélésében, hogy saját titkárának, Makay Györgynek, gyóntatójának, Cziráky Antalnak, vagy akár a költő Gyöngyösi Istvánnak, Wesselényi korábbi bizalmasának, „komornyikjának” mekkora hatása volt a házaspár e mozgalomban betöltött szerepére, avagy sajátos íráshasználati tevékenységükre. Gyöngyösit például Széchy Mária nem említi eddig ismert egyik vallomásában sem, igaz, Gyöngyösi sem szolgáltatt különösebben terhelő adalékokat úrnőjéről.⁵ A költő, úgy tűnik, a confederatusok [összeesküvők] ügyének feltárása után sincs különösebb befolyással Széchy Mária tetteire. A fejvesztetten reagáló özvegy ekkor már védtelen és tehetetlen a minden oldalról rászakadó anyagi és katonai támadásokkal szemben: amint meg is vallja, teljesen mindenese, Lessenyei Nagy Ferenc befolyása alá került. Ennek ékes bizonyítéka jó ismerősének, Rottal Jánosnak, a császári udvar magyar ügyekkel foglalkozó megbízottjának egy, Mária-hoz Murányba írt levele (amelyben arra szólítja fel a kétségbeesett asszonyt, hogy adjon át az összeesküvéssel kapcsolatos minden nála lévő iratot, s amit azokon kívül még tud, mindent mondjon el). Borítékjára kívülről ezt írták: „Méltóságos Grófné Asszonyom, kérem kegyelmedet mint régi szolgája, kegyelmed accomodállya [alkalmazza] magát és ne ellene cselekedjen az Ófelsége szolgálatjában, amint őkegyelme parancsolni fog és hidgye Kegyelmed, megköszöni az én mostani tanácsomat”.⁶ Hajnik az üzenetben Mária „fensőbb énje”, Lessenyei Nagy jószágigazgató kezírására ismer, aki akkor már Rottalnál tartózkodott és ugyancsak vallatás alatt állt. Ő élvezte a megrendült asszony teljes bizalmát, amint arról neki írt levelei is tanúskodnak. Ő volt beavatva a család kesze-kusza birtokhelyzetébe, ő kapott úrnőjétől albákat, azaz aláírt üres papírlapokat a kezéhez, hogy saját akarata szerint azt írjon rá a nádorné nevében, amit az összeesküvők kommunikációjában vagy a családi birtokok ügyeiben csak akar. Teljesen hatalma alá kényszerítette a korábban oly büszke asszonyt. Pauler Gyula ekként jellemezte a nádornét markában tartó csekély birtokú, addig vármegyei hivatalnokai pályát befutó jogászt: „Nagy Ferencben egy mindennapi, hasznos gazemberrel találkozunk. Bory Mihályban, a korábbi jószágigazgatóban, Wesselényi Ferenc legnagyobb felbuztatójában legalább megvillant az eszme, hogy más irányt ad az ország sorsának. Nagy Ferenc soha sem gondolt másra, mint hogy hivatalában előre menjen, ura és úrnője kegyét megtartsa és öregbítse, s a legrosszabb esetben is a felszín maradjon.”⁷ Mária ezt azzal hálálta meg, viszonyuk alkalmasabb leplezése érdekében is, hogy elvállalta gyermekei keresztanyaságát, s a már veszélyes időkben a családját is befogadta Murány biztonságot nyújtó falai közé.

Gyöngyösi István mint Wesselényi belső bizalmasa alacsony származása miatt a kezdetektől kimaradt az ösz-

szeesküvés szervezésének munkálataiból, majd a jelentéktelen Balog várának kapitányaként asszonya megbízása miatt 1669-ben kivonódott az eseményekből, s majd csak akkor lépett színre, amikor Máriát pozsonyi és bécsi fogságában, 1671-ben különféle, a szabadulását illető gyakorlati dolgokban kell tollalva segíteni vagy képviselni. A korábbi, kevésbé személyes szakirodalom a költőt is megvádolta azzal, hogy szerelmi viszony fűzte Széchy Máriához, ám a társadalmi különbség ezt minden bizonynyal lehetetlenné tette azt viszont több írásbeli dokumentum is alátámasztja, ami a gyanú alapját is szolgáltatta, hogy a költő mind Wesselényitől, mind feleségétől több zálogbirtokot kapott hűségessé szolgálataiért, amelyekkel, még saját érdekeit is háttérbe szorítva, eljárta ügyeik képviselésében.

Pauler Gyula ítélete szerint igen fontos része volt Széchy Máriának abban, hogy férje először kellenül vállalt politikai eszméi szárbá szöktek. A császárelenes ligában a feleség már a kezdetektől jelenlétet és ösztökélő szerepet vállalt: az összeesküvésbe, melynek Wesselényi a vasvári béke után egyre inkább részesévé lett, Mária nagyra-vágyó lelke hathatósan befolyt. Sötét gyanú támadt az asszony ellen, hogy férje halálát, ki utolsó leheletével gyermekeinek ajánlotta őt, siettette, több mint gyanú, hogy Lessenyei Nagy Ferenc nádori ítélmesterrel szerelmi viszonyt kezdett, ám e férfi volt egyik legfőbbike azoknak, akik elárulták.⁸

E súlyos kijelentést maga Pauler Gyula a sajtóban tette Wesselényinéről, holott monográfiájában is gondoskodott arról, hogy ne tegyen bizonyíték nélküli állásfoglalásokat. (A gyanú feltehetőleg azért kelt lábra, mert Széchy Mária gyógyító tevékenységet később, már kiszabadulása után is folytatott: miképpen saját készítésű orvosságokkal, gyógynövényekkel, fürdőkkel próbálta kúrálni nagybeteg férjét.) Azt is emlegették a rártati Máriáról, hogy megfogant fejében a királynői korona elnyerésének fantazmagóriája is. Talán nem véletlen, hogy Lessenyei Nagy Ferenc volt az, aki azzal hitegette-vigasztalta, hogy ha ügyük győzelemre jut, királynői helyzetbe fogja őt hozni és abban tisztelni.

Az is beszédesen jelzi a palatinusné fontosságát a ligázók tevékenységében, hogy még férje életében, a belső használatra szánt levelezések cifráinak (chiffre-ek) kiosztásakor őt is külön rejtjellel illették: Wesselényi kapta a 120-as számot, Máriát a 125-ös rejtette. Titkos, általában nem postai úton, hanem saját szolgálk által bonyolított levélváltásaikban egymást álnevekkel is fedezték, például Wesselényi kapta az Oswaldus álnevet, Zrínyi Péter pedig Ferdinandus volt. Különösképpen megnőtt Széchy Mária jelentősége férje halála (1667. március 27.) után, mivel a felvidéki interessatusok [az ügyben érdekelt szervezkedők] szerették volna továbbra is élvezni azt a biztonságot, amit a Murány központtal kialakított levelezési rendszer jelentett, valamint legfőképpen azt, hogy a vár ideálisan félreeső, s nehezen megközelíthető helyen kiváló védelmi lehetőségeket biztosított mozgásukhoz és mozgalmukhoz, főként irataik megőrzéséhez. Fekvésén kívül erősen számított még, hogy a közeli Besztercebánya és Stubnyafürdő nem csupán rekreációs és gyógyászati alkalmaknak nyitott teret, és volt a találkozások álcája, de a confoederatusok más vezetői, Zrínyi Péter, I. Rákóczi Ferenc, Nádasdy Ferenc utazási céljait is jól leplezte. Széchy Mária körül valószínűs vezérkar alakult ki, élükön Lessenyei Nagy Ferencel; Bory Mihály korponai kapitány, Wesselényi egyik legfőbb bizalmasa, a nádor birtokainak kormányzója, Csathó Mihály murányi várnagy, Cziráky Antal páter, Mária lelki atyja, gyóntatója, Szobonya István, a nádori mezei hadak kapitánya; de gyakori vendég volt még a főszervezőként számon tartott Vitnyédy István, Szuhay Mátyás és Iványi Fekete László is. A vezérkar kialakulása Wesselényi körül jól tükrözi

a mozgalom sajátos felállását: a katolikus vezérkar köré a protestáns katonaság és köznemesi-főúri réteg csoportosult. Ugyanakkor jelenti az ügy véres komolyságát is, hogy a Magyar Királyság legfőbb közjogi méltóságai, a nádor az alnádorral, az országbíró, a primás és a horvát bán egyaránt aktív résztvevői voltak az irányítói központnak.

Széchy Máriának – kit az összeesküvők kértek, hogy a mozgalom irányításában mintegy a jogfolytonosságot biztosítva lépjen férje helyére, biztosítsa Murány vára különleges védelmét is – ilyen neves társaságot kellett, ha nem is koordinálnia, de számukra a kapcsolattartást, a kommunikációt elősegítenie. Letéteményese lett bizalmuknak, nem vonták meg tőle irataik, ok- és szövetségleveleik, a működésükkel járó minden dokumentáció őrzésének feladatát. Mária ezt készséggel vállalta, az érintettek pedig megnyugodtak, rábízták okmányaik megőrzését – valójában életüket és vagyonuk biztonságát. Mert mind a helyet, mind a személyt erős fortalitiumuknak, ügyük legerősebb védelmezőjének tartották. Tehették, mert nyilván ugyanazt a jellemzést kapták róla, mint amit állítólagos szerelme, Lessenyei Nagy Ferenc mondott a várúrnó hazafias elkötelezettségéről a vallatói előtt: „Tagadhatatlan, hogy a haza iránti szándékában és szeretetben a legbuzgóbb volt, gyakran mondogatván, hogy ha nem hiányoznának az eszközei, hogy a haza sorsán segítsen, az első lenne, aki a nemzete iránti szeretete bizonyosságául valami örök emlékezetre méltó dolgot követne el. És mivel még leg-súlyosabb betegségében is láthatólag megvigasztalta és felerősítette, ha a magyar ügyek előrehaladásáról hallott, én magam is arra törekedtem, hogy kedvébe járjak, s tápláljam indulatait és jó reménységét. Gyakran hajlott a kitörésre, de közepes nehézségre is gyorsan megváltoztatta elhatározását.”⁹

Az özvegy valószínűleg szívesen tetszelgett a sok férfi között a *first lady*, a (látszólagos) vezető szerepében, az események előrehaladtával azonban kicsöppent abból, a férfi vezéralakok a betegeskedő, öregedő asszonyra egyre kevésbé bízták a nagyobb jelentőségű dolgait. Lehet, hogy memóriája valóban megromlott, amint arra maga is utal vallomásaiban. 228 645 rajnai forintnyi óriási adósság s annak 10 037 forintos kamatának visszafizetése szakadt „gyenge” női vállára; így aggodalmaiban nagy szerepet játszott, hogy megrettent a hatalmas adósságok és hitelek haladék nélküli visszakövetelésétől is. A súlyos összegek egymás után való felvétele nem csupán birtokok vásárlására kellett, hanem a pompakedvelő házaspár lakberendezésére és kényelmet szolgáló tárgyaira, ékszerekre, értékes fegyverekre, drága lovakra s főleg a várbeliek ellátására, valamint a roppant költséges reprezentációra, amellyel a nádori udvartartás színvonalát a hasonló gazdagságú főnemeseké fölé illett emelniük. Ezt az összeget saját birtokuk bevételeiből nem tudták előállítani. Máriának, immár férje hitelezők előtti tekintélye nélkül, jelentős birtokoktól kellene megszabadulnia rövid idő alatt, s ez az adott korban nem is olyan egyszerű. Mint egyik vallomásából kiderül, hiába kötött szerződést Murány és Szendrő eladásáról Zrínyi Péterrel, éppen szövetséges társa, Nádasdy Ferenc országbíró volt, aki megakadályozta az ügyletet, mivel ő is szerette volna a kiváló birtokokat megszerezni. (Mint fentebb jeleztük, mindent részletesen tükröző vallomásainak egyik haszna volt számára, hogy a császár majd hároméves moratóriumot rendelt el az özvegy adósságainak azonnali követelésével szemben. De 30 ezer forintig meg is segítette azzal, hogy ezen adósságától eltekintett.)

Az országban és Gömör vármegyében pedig terjen-genek a hírek arról, hogy 1670 tavaszára már kiszivárogtak az összeesküvés hírei, s a fővezér összeesküvők, Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc és Nádasdy Ferenc nyaka körül már szorul a hurok, s immár folynak is ellenük a

nyomozások és vallatások, ami egyet jelentett azzal, hogy hamarosan a felvidéki zendülők következnek a bírósági perekben, egyaránt kihallgatások várnak az ottani vezetőkre, a köznemességre és a katonaságra is.

Országszerte pánikhangulat, pszichológiai és morális válság uralkodik el; nem történik ez másként Murány várában sem – a korábbi országos körülményekből egyértelműen kitudódik, hogy e vár volt a ligázók központja, s hogy ott őrizték a legfontosabb dokumentumaikat. Mindenki hangoztatja lojalitását, mindenki mentesnek akar látszani az összeesküvés bűnétől, mert könnyen fej- és jószágvesztés járhat annak, akit bűnösnek találnak. Ugyanez még fokozottabban vonatkozik Széchy Máriára, ezért az ő helyzete különösen kényes. A volt palatinusné korán került gyanúsított helyzetbe, tőle mint a megözvegyült nádornétól, rang szerint az ország királynét követő első asszonyától, a bécsi udvar különösképpen elvárta a totális lojalitást, a teljes őszinteséget. Ha viszont bevallja, elismeri bűnösségét, magával ránthhatja az egész körülötte működött összeesküvői kört. Az udvar azzal fenyegeti, hogy a murányi sasfészekbe német katonákat kell beengednie, ez ellen minden erejével tiltakozik, amire kéri őt a felkelők vezetői is. Levelekben többször biztosítja hűségéről az udvar, ahol viszont kétségbe vonják hűségét, már tudják róla, hogy korántsem ártatlan. Állandó nyomás alatt tartják, hamarosan fogollyá is teszik saját várában. A „vigasztalására” Murányba küldött Otto Volkra gróf, az udvari kamara tanácsosa, a kincstári ügyek képviselője, katonai vezető őszinte vallomásra biztatja, mert ha később kiderül, hogy nem volt őszinte, az nála súlyosabban esik latba, mint másnál, különben pedig a már kihallgatottak nagyon sokat elárultak róluk. Kihallgatták már külön Lessenyei Nagy Ferencet is, akitől fontos információkat szereztek, ne tartsa titokban tehát az általa tudottakat, s ami a legfőbb, adja át az iratokat, a szövetségleveleket, az egymás közötti kommunikációt biztosító missziliseket, elküldött leveleket és az egyéb dokumentumokat. Az eredetiekhez van szükség ugyanis a bírósági eljáráshoz. Végül Lotaringiai Károly herceg, a „jó rendőr” szerepében tett szabadságot ígérő szavai királyi kegyelmet sejtető hatására Mária fellélegzik összeroppanásából, s bár a német katonák 1670. augusztus 10-én megszállják Murány várát, rögtön megtapasztalja, hogy valójában minden ígéret ellenére fogollyá vált és annak megfelelően is kezeltetett, maga és emberei mentségére átadja immár véglegesen a nála őrzött iratokat, s elvállalja, hogy őszintén beszámol a történésekről. Igaz, hogy a legfontosabb iratokat Lessenyei Nagy Ferencel együtt egyszer, már két évvel korábban, 1668-ban elvitték Pozsonyba lemasolásra, s miután az megtörtént, az eredetieket visszakapták, hogy ha a tulajdonosaik keresik a Murányban letétbe helyezett irataikat, azok megléte és érintetlenségük igazolásául azonnal in originali megmutathatók legyenek. Am, a titkos iratokat valószínűleg nem kezelték a súlyukat illető körülményekkel, nem rejtették el kellően, nem vetették idejében tűzbe, erről egyértelműen tanúskodik Mária lelki gondozójának, Cziráky páternek – aki a felfordulásban valahogy meg tudott szökni a várból – az óvatlansága, akinek még a kámszája alatt is fontos iratokat, leveleket találtak a minden zugot felkutató vizsgálók.

Sok újdonságot a „Murányi Vénusz” alább olvasható vallomásaival nem tudott közölni vallatóival, hiszen, mint láttuk, két évvel korábban már mindent felfedett, ami addig történt, az alapvető dokumentumokat, mint például Zrínyi Péter horvát bán és Nádasdy Ferenc országbíró szövetségével, amellyel egymás iránti hűségüket megpecsételték, is elküldte a császárnak korábban – sorai legfeljebb az azóta történekről tartalmazhattak újdonságot.

Volkra azonnal Rottal Jánosnak – akit a nádorné, s rajta kívül még számos összeesküvő is bizalmasaként tartott számon, ám ő a vallatások császárhoz igen lojális vezetőjének bizonyult, ha mutatott is némi segítő szándékot

az érintetteknek – továbbította Széchy Mária első, vallomásának is beillő levelét. A kétségbeesett asszony ehhez hasonló levelekkel bombázhatta még többször Rottalt, a pozsonyi kamarát, a iudicium delegatumot, az ügyben kiküldött vizsgálóbizottságot egészében és tagjaiként is, magyar ügyekkel foglalkozó fontosabb osztrák és magyar főurat, előkelő és hatékonynak remélt udvari tisztviselőt, vagy szóba jöhető főpapot, Szelepcsényi Györgyöt, az új primást mindenképpen, és legfőként magát a császárt. Egy kegyelemkérő leveléből csupán annyit tudunk, hogy benne Lipótot Jupiternek nevezte;¹⁰ az ilyen típusú, emelkedettebb stílusú levelek szerzésében talán ott vélhetjük a Pozsonyba kísérőjeként kirendelt, majd később Bécsben is körötte forgódó Gyöngyösi kezét is. A Haupttrebellinnek – amint a bíróság tagjai nevezték – valószínűleg ezért sikerült elkertülni a löcsei vallatási bizottság ülésén való személyes vallomástételt, ahol a többi összeesküvők felsorakoztak, és efféle kérdésekre kellett megfelelniük, csak néhányat kiragadva a Bécsből megküldött hűsz kérdőpont közül: először a számukra legégetőbb pontban, a rebellesek elrejtett vagyona iránt érdeklődtek, majd azokra a kérdésekre vártak pontos választ, hogy „kik ingerelték a törököt a béke felbontására? kik machináltak a behódolás mellett és csináltak mozgalmakat a felség ellen? [...] Ki vádolta törvényteleniséggel, ki izgatott ellene, ki mondta: »a felség nem magyar király«, »német az ellenség«, »le kell vágni a németeket«, »a rabok csudálatos módon megszabadulnak«. Arról is kérdéseket tettek fel, hogy a meghalt nádorral kik cimboráltak Murányban, Zrínyi Péterrel Szendrőn, Murányban és Murányalján, Zólyomlipcsén vagy Sárospatakon? Ki mondta, hogy inkább szeretné a házában az Alláh kiáltást, mint a misét vagy a Berdót?”¹¹ A kérdések java arra irányult, hogy a tavasz és ősz között mi történt, ki vitt levelet külföldre és kinek? Néhányan a főemberek közül semmi jelentős dolgot nem vallottak, vagy igyekeztek eljelentékteleníteni tetteiket, illetve azok következményeit. Többen Erdélybe bujdosnak az ítékezés elől. Mások egyenesen hallgattak saját tetteikről. „A régiebb dolgokról majdnem legtöbbet beszélt Gyöngyössy István, ki ugyan közvetlenül semmiben sem vett részt, de legalább valamit tudott Wojenskiről, és tudta elmondani, kik voltak Murányban a nádornál, kik tanakodtak a bálnál ugyan csak ott és [Zólyom]Lipcsén? kik voltak jelen a szendrei conventen?”¹² Gyöngyösi vallomásának súlyát túlbecsüli Pauler Gyula, a költő csak már jól ismert névsorokat tár fel, s talán a lengyel pap, Wojenski közvetítőszerepét igazolja. Lessenyei Nagy Ferencet többször is kihallgatták, s ő adta a legtöbb információt, annak biztos tudatában, hogy csak a legőszintébb, mindent feltáró vallomása hozhatja el szabadulását, igyekezett nem kímélni senkit, legkevésbé önmagát. Mint látni fogjuk, az ő, az igazi „főáru” taktikája teljesen hatékonynak bizonyult!

Széchy Mária másik, immár Pozsonyban tett s egyben a kihallgatás formális követelményeire jobban emlékeztető, valószínűleg nem személyes jelenléttel, hanem levél formában, kérdésekre beadott vallomástétele fontosabb az előzőnél: a személyes érintettséget is beismerve, de önmaga szerepét jelentősen csökkentve beszél. A felelősség nagy részét Lessenyei Nagy Ferencre és az akkor már halott Bory Mihályra, a Wesselényi-házaspár legbensőbb bizalmasaira hárítja. Pedig Széchy Mária a férjével közösen kialakított íráshasználati gyakorlatában és szokásaiban férjénél jóval fontosabb szerepet játszott, mint azt saját vallomásaiban feltűntette. Gyakran helyettesítette a megfáradt s nagybeteg, súlyosan elkedvetlenedett, a mozgalmából kiábrándult, de legfőképpen a lojalitás és illojalitás malomkövei között őrlődő magyar alkirályt. Erről tanúskodik Lippay György érsek két, Wesselényihez írt levelének utalása is, amikor Széchy Máriát mint „legkedvesebb secretariusá”-t, vagy „kegyelmed levélíró”-ját emlegeti jóindulattal és megbecsüléssel.¹³

Wesselényi remekművé levelei mögött Széchy Máriaéi sem halványulnak el az utókor előtt! Résztvételét a levelezés lebonyolításában látványosan jelzi az egyik vezető összeesküvő, Keczer Menyhért 1667. január 5-én kelt levele: „Palatinusénak két levelét is vettem; írja felettébb jó karban vannak az oda fel való állapotok [Mária e leveleket Bécsből írta] és jó kívánatos hírrrel tér meg, hidjem el; bár hidjem, nincs különben a dolog. Palatinus a dologban igen constans, jól is viselte magát, senki sem gondolta volna, életét is köti az asszony érette, csak már a portai dologot a fejedelem [I. Apafi Mihály] vihetné végben.”¹⁴ S a közeli utókor pedig úgy jellemzi a „Murányi Vénusz”-t, mint a Magyar Királyság Szemirámisztát, az „asszíriai Venus”-t,¹⁵ az asszír birodalom szépségéről és okosságáról, ugyanakkor elpuhultságáról híres királynéját. Lehet, hogy Szemirámisz ez utóbbi tulajdonságáról nem értesült a feljegyzés írója.

Babocsay Izsák, Tarcal jegyzője írta ezt róla, hogy Zrínyi Miklós és Lippay György halála után „ezen magyar dolgoknak nagy mélységes folytatása száll akkori Méltóságos Palatinus Wesselényi Ferenc kezére, kinek felesége néhai Rima-Szécsi Mária Asszony, Semiramis módjára, szeme nyíltabb lévén az Uránál, a már régen titkos magyar dolgokat ahhoz értő, vele tartó némelly Fő Rendekkel igen titkos mesterséggel kormányozza vala; az Urával is, úgy mint Palatinussal, ezen dologról magok között szépen beszélgetvén.”¹⁶

Babocsay tudott valamit Wesselényinének az összeesküvők ügye iránti, az uránál nagyobb érzékenységéről, „nyíltabb szeméről”, mert férjét az összeesküvők sokáig csak „lábütő kő”-nek, akadálnak tartották a mozgalom előmenetelében.

S hogy miként lett a Haupttrebellinből, *főházadóból* mégis, magyar szempontból – *főáruló*? Mert az osztrák részről főházadónak tekintett özvegy nádornét a saját kora magyarja is mindkettőnek tartotta.

Hiszen csak saját maga és birtokai, valamint közeli emberei – köztük is leginkább Lessenyei Nagy Ferenc – megmentését szem előtt tartva ő lett az ügyük főárulója is. Miként is jellemezte őt bizalmasa, Lessenyei Nagy Ferenc: igaz hazafi, de „kitörésre hajlamos”, azaz hisztérikus, „közepes nehézségre is gyorsan megváltoztatta elhatározását”, tehát állhatatlan volt véleménye, döntései megvalósításában. Saját maga mentésére, akivel csak találkozott a szervezkedés közben, mindenkit feljelenített. Széchy Mária tragikus vétségét nem menti, legfeljebb kora erkölcsi rendjéhez viszonyítva értékelheti az a tudat, hogy már nála korábban, vagy vele együttműködésben és egyidejűleg többen is, nála fontosabb vezetők is, elárulták mozgalmukat. A felkelők közös ügye szempontjából azonban Széchy Mária tette mindenkiénél kártékonyabb, mert legelőször ő saját elhatározásából – még ha társai nyomásának engedve is – a perek beindulásánál jóval korábban feladta társait azzal, hogy Pozsonyban átnyújtotta az összeesküvés dokumentumait lemásolásra és fordításra, akkor, amikor még nem volt fenyegető életveszélyben. Tették oka, célja és kivitelezése mindenben ellentmond szövetkezésük értelmének.

Az árulások rekonstruálható kronológiája a legélesebben tükrözi, miként működött egy igazi – a mai tudományos közvélemény által elnevezett – „magyar nemesi rendi szervezkedés” a 17. század utolsó harmadában:

- Wesselényi Ferenc nádor már 1664. október 28-án – az összeesküvéssel több mint szimpatizáló horvát bán, Zrínyi Miklós (akivel Wesselényi 1663-ban még a török ellen készülve írt alá szövetséglevelet), váratlan és véletlen halálának előestéjén – jelezte Rottal Jánosnak, mit susognak a főurak szervezkedéséről, s kéri, jelentse a királynak.

- Ugyancsak Wesselényi Ferenc értesíti a Pozsonyi Kamarát 1666. május 27-én írott levelében, amikor Vitnyédy

István (Zrínyi Miklós jó barátja és ügyvédje, tragikus végű vadászatának egyik résztvevője) egy, ugyanazon ügyben írt, de elfogott levelének másolatát átküldi, aminthogy arról is tudósítja az udvart, hogy a bécsi francia követtel, Gremontville-jel szintén leveleznek a magyarok.

- Nádasdy Ferenc hamarosan a beszercei nádori gyűlés és Wesselényi halála után, 1667 áprilisában beszámol Hannibal Gonzagának, a Haditanács elnökének, majd 1667 májusában bizalmas emberét, Szenthe Bálint országbírói ítélőmestert küldi magához a császárhoz, hogy élőlőszóban is megerősítse a híreket.

- 1667 júniusában Panajotti portai tolmács értesíti Casanovát, a portai osztrák ügyvivőt, hogy az erdélyiek fel akarják venni a kapcsolatot a törökkel egy császárelles támadás lehetősége érdekében.

- 1668 szeptemberében Iványi Fekete László Szelepcsényi György primásnak számol be a fejleményekről. A főpap azonnal felfedi értesüléseit I. Lipót előtt.

- Ugyanezen idő tájban jelent a jeles vitéz, de pártváltogató volt ónodi főkapitány, Barkóczi István is komornyikja útján.

- 1668 októberében Széchy Mária és Lessenyei Nagy Ferenc engedelmevel Bory Mihály, az egyik kezdeményező és legfőbb mozgató – halála előtt pár nappal! – Rottal Jánost tájékoztatja az összeesküvés eseménytörténetéről.

- 1668 decemberének közepén Széchy Mária és Lessenyei Nagy Ferenc közösen indul Bécsbe a Murányban fellelhető iratokkal, de Mária megbetegedvén, Pozsonyból visszafordul, s leghívebb emberére bízta az út folytatását és a titkos anyag célba juttatását.

- 1669 elejére készül el az összeesküvők dokumentumainak fordítása, majd az eredeti iratokat visszajuttatják Murányba.

- 1670 elején elfogják Hídvéghy Mihály ügyvédet, Nádasdy emberét, nyárra Bécsbe vitték lefoglalt irataival.

- Ez év folyamán Széchy Mária még külön elküldte a császárnak Zrínyi Péter és Nádasdy Ferenc szövetséglevelet.

- 1670 nyarán I. Rákóczi Ferenc jelent Godfred Heister kamarai tanácsosnak az összeesküvésről, azután, hogy anyja, Báthory Zsófia már sok adatot szolgáltatott ki a rebellióról. Főleg Nádasdy és Zrínyi tevékenységére hívta fel a figyelmet, de utalt arra, hogy a nádornénál is találhatnak iratokat.

A fenti névsorból jól láthatóan kitűnik, hogy a perek elkezdésének idejére a véterkarban már mindenki elárult mindenkit! Még Zrínyi Péter volt a legállhatatosabb, mivel Karinthia és Stíria elfoglalása helyett csak 1670 tavaszán készült – ha a kassai generálisságot elnyeri – Habsburg-pártira áthangszerelni az egész felkelést. Addig úgy csinált, mintha nem is a császár, hanem a török ellen gyűjtene hadat.¹⁷

S mi lett az árulás bére? A legfőbb vezetők sorsa jól ismert. Bár mindegyikük beadványokat készített a császári kegyelem érdekében, I. Lipót közeli tanácsadói megakadályozták az uralkodót abban, hogy akárcsak eszébe is jusson kegyelmet gyakorolnia. 1671. április 30-án dél előtt Bécsben Nádasdy Ferenc, ugyanazon órában Bécs-újhelyen Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc feje hullt a vérépad fekete posztójára. Amikor az ítéletet felolvasták, akkor mindannyian csak a megaláztatástól féltek, nem a haláltól, mert fejvesztésről és kézlevágásról szolt a verdikt, azonban mindhárman megkönnyebbültek, mert a kegyes és kegyelmes császár a kézlevágástól, a vitézek legnagyobb szegényétől megkímélte őket.

Hídvéghy Mihály, Lessenyei Nagy Ferenc és Szenthe Bálint, akiktől a legtöbb információt nyerhették, bűnbánatot gyakoroltak, vagy áttértek katolikusra, a bécsi perek végeztével teljes felmentést és rehabilitációt kaptak „minden részletet felölelő vallomásukkal, az összeesküvés felgöngyölítésében való közreműködésükkel” érdemelvén ki



a hatalom kezét.¹⁸ Hídvéghy katolizált, s egy év múlva meghalt, Lessenyei Nagy pedig nem sokkal később mint barsi alispán jelenik meg a politikai színtéren.

A velük egy súlycsoportba sorolható Széchy Mária korántsem úszta meg ennyivel! Igaz ugyan, hogy 1669 áprilisában az árulás fejében Lipót király három évi moratóriumot adott a nagy anyagi gondok között küszködő Széchy Máriának, hogy adósságait azalatt rendezze, s ugyanakkor 30 000 forintnyi kegyadományban is részesítette az özvegyet! Amit a lefoglalt birtokai jövedelméből folyósítottak neki.¹⁹ Am az ő teljes vagyonát pár hónappal a Rottalnak küldött vallomása után, 1670. december 13-án, Csernóczy Kristóf vezetésével elkezdték lefoglalni Murány várában. Az ő jelentéséből tudható meg, hogy „a nádorné nagy alázatossággal és köteles engedelmességgel készségesnek mutatkozott, mindaddig, míg öfelségétől kegyelmet nyerend, a parancshoz alkalmazkodni és ingóságait nekik felfedezni”, de amikor az ezüst és arany ékszereinek átadására került volna sor, azt a feleletet adta, „hogy a szükség által kényszerítve, azokat elidegenítette, mert rettenetes adóssága következtében javainak elzálogosítására lett volna utalva”, „nem tagadta azonban, hogy 100 vagy 200 forintja van még, mik betegség enyhítésére szükségesek”, s amelyeket a foglalat irányító Csernóczy nála is hagyott.²⁰ Mária megpróbálta mind magát, mind vagyonát megszabadítani és védelmezni, de kísérletei nem sok eredménnyel jártak. 1671-ben, Murányból Pozsonyba érkeztek beadványt adott át Rottalnak, hogy juttassa el a császár kezébe. Rottal március 6-án arról tudósítja, hogy írását eljuttatta a címzetthez, aki Resolútióját, melyet Rottal magyarra fordítottat, küldte válaszul, s reméli, hogy ahhoz alkalmaztatja magát. Az elébe szabott feltételekről nincs biztos tudomásunk. Máriának olyan beadványáról lehet szó, mint az ez idő tájt keletkezett latin nyelvű levele, melyben: „Elismerte, hogy bűnös; hogy a törvényszék előtt nem tudná magát védelmezni; nem is akar perelni, csak kegyelmet kér a boldogságos Szűz hét fájdalmára! Legyen a császár irgalmas vele, elaggott, beteges, sírjához közel álló özvegyhez, ki amit tett, mások tanácsára tette, és akinek a lotaringiai herceg vára átadásáért s az iratok kiadásáért kegyelmet ígért” – adja meg az írás kivonatát Pauler Gyula.²¹ Ezért a pert fel sem vették ellene, s ő sem akart perelni. Egyoldalú különalkura kényszerítették. Birtokait soha nem kapta vissza, s nem költözhetett azok közelébe sem vissza.

Bécsi őrizete alatt, 1671 júliusában, amikor a kamara azt a parancsot kapta, hogy bocsássák el Széchy Mária szolgáit és tisztjeit a murányi jószág kezelői kivételével, maga egy újabb memorialét küld Lipóthoz, hogy „méltóztassék könyörülettel lenni beteges állapotom iránt, és a nevezett jószágaimra való vonulást engedélyezni, hol hátralévő kevés napjaimat a Jézustársaságbeli atyák szellemi vigasztalása élvezetében (mert lakhelyemet közelebben ohajtanám választani) kívánám tölteni, ha különben Felsőged kegyéből ellátást nyernék ajtatóskodási kötelmeimet is lelkiismeretesen és híven teljesítvén”.²² Kéri még, hogy valamilyen összeg is a rendelkezésére állhasson, amelyről Károly lotaringiai herceg biztosította őt Öfelsége nevében, illetve öfelségének már itt Bécsben ígért kegyelme alapján.

A kérelem lényegében hatás nélkül maradt. Bécszt tüzték ki további lakhelyéül, és élete fenntartására kegydíjul 1500 rajnai forintot biztosítottak neki saját birtokai bevételéből, heti részletekben. Együttal Lessenyei Nagy Ferenc engedélyt kapott, hogy murányi bútorai egy részét Bécsbe szállíttathassa. 1671 vége felé saját szállásra költözhetett, ezt maga az udvari német főkancellár, Paulus Hoher adta tudomására. Az évi 1500 forintból a szállás 300 forintba került évente, s rokonai, főként öccse, Széchy Péter támogatták, annyira, hogy az „agglomerációban még hiú asszony” e jövedelméből is jelentős, közel 700 forintot költhetett ékszerekre. Gyöngyösi István pedig egy 1671. december 2-án kelt, Andrassy Miklós grófnak

írt levelében bizakodó hangon ír közös reményeikről: Szeretne már Krasznahorkán nála jelen lenni és neki udvarolni: „De azmíg immár nyavalyás Asszonyomnak Önagyságának dolga teljes végben nem megyen, addig nem lehet ahhoz szerencsém. Mindazonáltal annak is immár végét adja az Isten, s reméljük, hogy jól: mert maga immár tegnap délután, Istennek neve dicsértessék, mind magának, mind nekünk, mellette nyomorgó szolgáknak nagy vigasztalására, sok másoknak pedig álmélkodására, megszabadult Önagysága, s nincsen tovább semminémű őrizet alatt; oda mehet, valahova akarja. Maga az udvari fő német cancellárius volt Önagyságánál, s az denunciálta [kijehirdette] szabadságát, biztatván a jószágának restitúciójáért is, azminthogy ha Nagy Ferenc uramnak megadták mindennémű javait, megadják Önagyságának is, remélem, nem sok csorbával. Azmely végben menvén egyszer, még visszaviheti Isten Önagyságát a Kegyelmed szomszédságában, minthogy mostan is gyakorta emlegeti Kegyelmedet, örömet is lenne közelebb Kegyelmedhez.”²³ Úgy tűnik azonban, a valóság mégsem Gyöngyösi és szolgatársai reményei szerint alakult. Mária későbbi életviteléről mind ez ideig alig rendelkezünk adattal, „jószága restitúciója”, visszaszolgáltatása és Murányba való hazaköltözése pedig soha nem valósult meg!

1672-ből származó adatok, talán nem véletlenül, Lessenyei Nagy Ferencsel kapcsolatos. Mária december 6-án elismervényt ad – még egy évvel szabadabb nyilvánítása után is a császárvárosban találjuk! –, mely szerint negyedfélszáz, vagyis háromszázötven forinttal tartozik az ő „negyedfél esztendei praefectuskodásáért”, mely összeget „ökegyelme adósságaimra nézve nálam hagyott, arra nézve maradtam adóssá ökegyelmének”.²⁴ 1672. szeptember 28-tól van hírünk arról, hogy Szelepcsényi György esztergomi érsek bécsi házában – nyilván a leggondosabban vigyázó tekintetek előtt – bérel lakást, ide hozathatván azon ingóságai egy részét is, amelyeket 1671 novemberében foglaltak le Besztercebányán. Csathó Mihály murányi várnagya és hű bizalmasa házában elrejtve. Ezek egy részét megélhetése forrásául áruba is bocsátotta. 1673. április 15-én valamiféle gyanú merült fel ellene – a jellemzésből esetleg Lessenyei Nagy Ferenc elhidegülésére lehet gyanakodni, illetve Széchy Mária róla alkotott véleményének radikális megváltozására. Valószínűleg az ő akciója nyomán I. Lipót Stúria valamelyik várába kívánta a volt foglyot száműzni. A nádorné Abele Kristóf belső titkos tanácsos révén próbált közbenjárni az ügyben, s Mária azt kérte, hogy szembesítsék őt azzal a bizonyos személlyel, akivel „mind boldogult férjem, mind én összes titkos ügyeinket azon szemlélyel végeztük, sürgettem őt azoknak Felsőged előtti felderítésére és előadására, de miket Felsőged előtt nyilvánítani vonakodott, és engemet azok bevallásától eltöltött, mit neki arcába mondani is kész vagyok”.²⁵ Agg korára és beteges állapotára való tekintettel kéri, hogy Magyarországra, legalább Nagyszombatba engedjék, hogy hátralévő napjait nyugodalomban és háborítatlanul élhesse. E hónap 19-én közlik vele, hogy királyi határozat szerint csökkentett összeget, 1200 imperialis forintot rendelnek neki fizetésül, s május 26-án pedig azt hozzák tudomására, hogy továbbra is Bécsben kell maradnia.

Széchy Mária azonban nem mondott le a teljes szabadságról és hazájába való visszatéréséről. 1675 őszén újfent kérelmet intézett Lipóthoz szabadulása érdekében, míg végül Csáky László és felesége, Illésházy Kata közbenjárására sikerült 1676. október 9-i dátummal egy rendeletet kinyerni, hogy „Veseléynie” a rokonai védőszárnyai alatt élhesse hátralévő napjait. De neki és Csákyknak is reverzálist kellett adni, hogy kellő felügyelet alatt tartassék, nehogy az özvegy nádorné működése nyomán zavargások keletkezessenek. Az udvar tehát még ekkor, ötéves fogsága után is tartott a főbellel Széchy Mária valamiféle akcióitól. 1676. október 20-án a kamara értesítette az érintetteket, hogy a reverzálist aláírta, s létfenntartására még kisebb summa, 1000 imperialis forint fog járni. A végleges szabadon bocsátás elé

Batthyány Kristóf tábornok próbált akadályt gördíteni. De Máriát pár nappal korábban elengedhették, mert Kőszeg városának jegyzőkönyvében egy 15-én keletkezett bejegyzés már arról tanúskodik, hogy Mária előreküldte egy lovas katonáját, hogy számára szállást foglaljon. A kőszegiek először tiltakoztak ellene, de a szabadságlevél felmutatása után úgy döntöttek, hogy az első éjszakát a vendégfogadóban töltheti, majd kis időre átmeneti szálláson maradhat, amíg Csáky László magához veszi. Ettől fogva 1679. július 18-ig, haláláig Kőszegen élt. Tágabb családjá, a Széchyek lakóhelyén telepedett le, ma is áll egykori lakóháza, a belvároson kissé túl, de a templomhoz közel. Örök vállalkozói kedvét visszanyerve ismét emberek közé vágyott, az ő javukra próbált munkálkodni, ha nem is olyan fontos pozícióban, mint országirányítói szerepben, és életét gyógyszerek készítésének, az orvoslásnak szánta, s patikaműhelyt nyitott. Még segédet is szerzett munkája megkönnyítéséhez, a jelentkező ifjú azonban hamarosan búcsút mondott a főnökének, azt felpanaszolva, hogy nem használja a modern gyógyszereket, hanem csak az általa ismert hagyományos orvosságokkal, bizonyára gyógyfüvekkel és egyéb, esetleg obskurus anyagokkal kísérletezett.

Halálának híreről ugyanazon kőszegi jegyzőkönyv alapján értesülünk: 1679. július 20-án a néhai palatinusné vagyonának zár alá vételéről rendelkezik. Az elszegényedett asszonynak azonban még az eltemetése sem bizonyult egyszerű feladatnak.

1679. szeptember 7-én Kollonics kamaraelnök utasítja a várost és a családot Wesselényiné temetése felől, s a család azt kéri a várostól, hogy ők temessék el, minden pompa nélkül, a javait pedig adják el. Ugyanezen hó 15-én felolvastatik a tanács előtt az utasítás a kamara nevében: temessék el a jezsuiták templomában, ingó javait pedig, mentül jobban lehet, bocsássák áruba, ruházatát viszont („mivel nem derekasak”) osszák szét a cselédség között. „Az orvos-könyveket, és a receptákat Kéryné asszonyomnak adgya, az orvosságokat (mivel nem sokat érnek), Simonyi János uramnak adgya [...]”²⁶ Szegényes, majdnem puritán hagyatékának – benne néhány falikárpit, gyógyszerészeti eszközök és edények, ruházati kellékek, szőnyegek, gyertyatartók, órák, tükrök – hivatalos leltára 1680. január 19-én érkezett a Pozsonyi Kamarához.²⁷ Végakarátának Hajnik Imre már csak egy töredékét vehette kézhez, melyet „mostani igyefogyott nyomorúság és igen beteges állapotban [...], mind esztendeimnek számából, mind kimondhatatlan sok betegeskedéseimtől, mindazonáltal ép és egészséges elmével” írta.²⁸

De mondhat-e ilyen csendes, minden pompa nélküli, jellegtelen búcsút e földi világnak egy olyan kaliberű női főszereplője, mint Széchy Mária? Nem is ő lenne, ha laza igennel válaszolhatnánk kérdésünkre.

Úgy tűnik, neki a holta után is kalandos életet szánt a sors. Már ha hihetünk az egyébként tudományos értékű dokumentumnak, amely erről tanúskodik. Lehet, hogy megtréfálta a temetésének ténye fölött könnyedén megnyugodott kortársakat és a tényközlést kétely nélkül elfogadó évszázadokat?

Történt ugyanis, hogy majd' kétszáz évvel a temetése után Chernel Kálmán, Kőszeg városának történésze felbontotta kriptáját, s a koporsóban legnagyobb megrökönyödésére csak egy „hegyes orrú lábbelit” talált. Nyilván csak a sírrablók galád, emberhez-istenhez egyaránt méltatlan, de nem ritka tevékenységére gondolhatott. Ám ha kezéhez jutott volna az a néhány évvel a sírfeltárásnál korábban publikált levél, amelyet Szilády Áron és Szilágyi Sándor jelentetett meg a *Török-magyar kori államokmánytárban*, az talán helyesebb útra terelte volna gondolkodását, megoldotta volna számára ezt a titkos rejtélyt. Az 1685-ben kelt levélre egy évszázaddal a kinyomtatása után felfigyelő Nagy László történész-hadtörténészt is meglepte annak címzése: „Tekintetes nagyságos Széchy Mária asszonynak, néhai tekintetes nagyságos

Wesselényi Ferenc uram meghagyott özvegyének.” Munkács várába!²⁹

A levél címzéséből és tartalmi vonatkozásaiból a hadtörténész számára egyértelműen kiderül, hogy nem téves a levél dátuma, nem valami titkos értelmet rejtő, fedett konspirációt közlő, esetleg hamis címzésű levél esete forog fenn. A levél írója, Széchy Mária Szatmáron élő sógora arról értesíti a címzettet, hogy megkapta március 3-án és 4-én Munkácsról küldött levelét, amelyből szánozkodással érti „*Kegyelmed áristombban való létét*”. Hogyan kerülhetett Mária kőszegi nyugvóhelyéről-koporsójából a távoli Munkácsra? S hogyan Thököly fogságába? Hol tartózkodott hat évig? S a hírhedtet várban tényleg fogságban tartották-e? Ezekről nem tudósít a levél.

De tényleg a címzésében említett, Kőszegen eltemetett Wesselényiné Széchy Máriáról van szó? Nem történt valami furfangos visszaélés a nevével, s nem egy labanc fogságban szenvedő kuruc nőt akartak kiszabadítani a nevével visszaélve? Hogy az ő elhíresült neve és egykori rangja, és a mögötte álló remélt értékek jelezzék, hogy méltó cserefogyot adnának egy kuruc rabnőért? Ezt, a történészek alaposabb ismerete nélkül, az abból való konzekvenciák levonása nélkül nehéz megítélnünk.

Nagy László nagyon találó elképzelése, eseményrekonstrukciója szerint ugyanis Mária „halálát” követően egy áltemetést rendeztek Kőszegen. Az internált asszony „kihasználva az akkor dühöngő pestisjárvány adta lehetőségeket, már csak a lezárt és valami fabábuval bélelt koporsót mutatatta meg szolgálival a hatóság embereinek, s utóbbiak a járványra való tekintettel nem ragaszkodtak a koporsó felnyitásához. Ezek után a hetvenhez közeledő, de még teljes szellemi frissességben lévő asszony kiszökött a várból, és illegálisan élte tovább napjait.” Valahol, valamelyik rokoni várkastélyban vagy félreeső udvarházban húzódtatott meg a Dunántúlon, ahol felismerésének kisebb volt az esélye, s talán álnéven, rejtőzködve élt. Valószínűleg a kurucok fogságába került, s juthatott vezérük, az ugyancsak a magyar király ellen felkelő Thököly kezére, aki talán az árulót látta benne, s aki Zrínyi Ilonával kötött házassága jogán jutott Munkácsra. Bár a nádornéról magától tudjuk, hogy még e házasság előtt évekkal találkozott Zrínyi Ilonával, amikor Zrínyi Péter lánya és első férje, I. Rákóczi Ferenc esküvőjét készítette elő, tehát lehet, hogy nem is volt olyan rossz sorsa a fogsága éve alatt, ám az talán éppen az ellenkezőjéről tanúskodik, hogy a sógora által írott levél tartalma szerint az egykor fényes napokat megélt nádorné azt szeretné, ha közbenjárónak érte a szatmári német parancsnoknál: „Kende Gábor kuruc vezér fogva tartott asszonylányá érdekében, *akit maga helyett cserefogyóként akart kiszabadítani fogságából.*” A rokoni levélből az is kiderül, hogy a császárpártiak nem mutatnak hajlandóságot a felkínált fogolycserére, az ő fülükben Széchy Mária neve nem csengett annyira vonzóan. További sorsáról most már tényleg nincs hírünk, lehet, hogy még megérte 1688 januárját, amikor Zrínyi Ilona feladta Munkácsot a várat ostromló császári csapatoknak, Thököly Imre fejedelmi jelvényeit pedig átadták Lipót császárnak.

Széchy Mária viszont, hetvenéves körüli kora ellenére, lehet, hogy ezen inséges időkben új kalandokra indult.

Széchy Mária vallomásai a Wesselényi-mozgalom ügyében

I. Murány, 1670. augusztus 23.

A besztercei [ti. nádori gyűlés] rendkívüli körülményeknél fogva összehíva³⁰ azért tartatott, hogy oda gyülekezve mindenünnen a rendek, valami bizonyost határozassanak, valamint nálam is összegyülekeztek az

eskü letételére, melyről férjem, aki akkor halálához közel volt, mit sem tudott; jelen voltak pedig akkor az országbíró (Nádasdy Ferenc), Keresztúry László, Bory Mihály, Szuhay Mátyás, Szepesy Pál, (Figedi) Nagy András, Fáy László és Székely András; Nagy Ferenc iránt nem vagyok bizonyos, hogy jelen volt-e akkor vagy nem, voltak még mások is itten (Murányalján), kikre nem emlékszem.

Ezek után az országbíró a stubnai fürdőbe indult, hová én is mentem s ott találtam Bory Mihályt, Nagy Ferencet, Sennyei [István] püspököt és Sente Bálintot, hol közakarattal határozatott, hogy a közemberek saját felelősségükre fogjanak az ügyszó, kik egyszersmind zsákmányul akarták ejteni azon püspöt, melyet Joanelli úr az országból ki akart vinni.³¹ Azalatt Nagy Ferenc által hírül adták mindezt a Szendrőn évégett gyűltekkkel, hogy ők is járuljanak ezen határozathoz, melynek közlése után szakadás támadt köztök; a helvét hitvallásúak külön, a lutheranusok külön és Thököly István ismét a Keczerekkel tanácskoztak az ügyek iránt; Vitnyédy és Hidvéghy, pedig a pártoknak kibékülésére törekedtek, mint az Ófelsége előtt nagyon is tudva van. Az is igaz, hogy Hidvéghy újabban s nem azelőtt, fogságát 3 nappal megelőzőleg, Nagy Mihálynak az országbíró sajátkezű levelét mutatá, melyben írta volt, hogy a beteg lovat, melyet a magyarok eladnak, el ne hagyják, hanem mindenestre vegyék meg, mint-hogy másképp nem cselekedhetnek,³² és hogy erről azonnal biztosítsa Lessenyei Nagy Ferencet, ki ismét másokat tudósítand.

Az is igaz, hogy Lessenyei Nagy Ferenc ez év tavaszán küldött valakit Szepesy Pálhoz Besztercébe azon utasítással, hogy Barkóczi István 4000 magyarral és kétezer törökkel rögtön útra keljen e vidékre, azonban ha lehetséges, csak 1000 törököt hozzon magával, de ha ily keveset vezetni nem engednék, elég leend 1500 is, és ha ezt sem engednék, legfeljebb kétezer törököt vezessen magával, és az itteni megyék készen lesznek velök egyesülni, pénzhány sem lehet akadály, minthogy elegendő van.³³ Besztercén voltak pedig akkor Balogh Gáspár, Nagy Ferenc és Nagy Mihály. A Szepesy Pálnak szóló utasítást tisztelendő Cziráky Antalnak küldték át elolvasás kedvéért. Az is tisztában van, hogy a fegyver letétele után Nagy Ferenc Lipcséből küldött Szepesy Pál és Szuhay Mátyáshoz azon célból, hogy jöjjenek a berethei pusztára (a Sajó mellett), ahová ő is eljöhethet, s odajöttek még Szuhay Mátyás, Szepesy Pál, Nagy András, Szentpétery István, Tornallyai Sigmond, Szathmári Miklós és Úsz Sándor.

Közben Nagy Ferenc már nevezett Cziráky által üzenetet nekem, hogy minden ügyeket csak reá bízam, s én tapasztalni fogom, hogy ő engem királyi módon tartand, mert akár sikerülnek Felséged ügyei, akár nem, az enyéim mindig sikerülni fognak, mert nem mindent közöltek velem, némelyeket pedig csak mikor már határozatot hoztak volt, mit Nagy Ferenc, ha akarja, lelkiismeretét meg fogja vallani és a dolgok nem fognak más színben jelentkezni. Szokott volt pedig nevezett Nagy minden fontosabb ügyben Szepesy Pállal tanácskozni, kivülről más valakire nem emlékszem, és ha hozzá küldött valakit, azt nekem csak utólagosan jelentette. Az eperjesi ügyről nem tudok írni, de mégis hallottam ugyan Nagytól, midőn onnan hazatért, hogy Rákóczy Ferenc és Zrínyi Péter titkon a francia királyhoz bizonyos lengyel követet küldtek, ki a lengyel király valamely főbb tisztje. Zichiről [István] nem tudok egyéb bizonyosat, minthogy közte és Cziráky barát és Nagy Ferenc közt nagy vonzódás és megegyezés létezett, azt pedig, hogy Nagy Ferenc Zichinél oly nagy tekintetben állott, azt tisztelendő Cziráky Antal eszközölte, de hogy mi forgott fenn köztük, előttem ismeretlen, csak Nagy Ferenc által midőn Besztercéről visszatérne, értesültem, miszerint Zichi átengedte neki a lipcei javakról gondoskodást, hogy ez oldalról kárt ne szenvedjen, mert ő is jó magyar lenne, ha Bécs nem feküdne oly közel hozzá.

Nemrég Zrínyi grófnő³⁴ szolgálja utazott itt át Rákóczyhoz küldve, Zichinek nyílt levelével. Egyéb nem jut eszembe, és irások sincsenek nálam ez ügyre vonatkozó, valamint tagadom részvételem Zrínyi cselekményeiben. Megemlítem azt is, hogy nevezett Szepesy Pál semmiképp sincsen nekem lekötölvé, noha Nagy Ferenc őt mindenütt fogadott szolgálomnak hirdette, mégpedig azért, hogy vele szabadabban levelezhessen és alkalmasabban ide jöhessen tanácskozásra. Tagadom továbbá, hogy Murány várát a hozzá tartozó javakkal más valakinek birtokba, vagy reá jogot adtam volna, de tiszteletes Cziráky azt vélte, hogy a vár és a hozzá tartozó, valamint a szendrői javak használata iránt akképp egyezkedném Zichyvel, miképp az Gróf Zrínyi Péterrel történt, mely ügynek személyemnél előmozdításra Cziráky Nagy Ferencet kérte fel.³⁵ És ugyan Nagy Ferenc tanácsolta nekem, hogy a nevezett javakat végrendeletileg a már nevezett országbíróra hagynám, mert az országbíró erélyesen támogathat ügyeimben az udvarnál.

Tiszteletes Cziráky és Nagy Ferenc azt is mondták, hogy nevezett Szepesy Pál majd hetenként, majd minden második hétben, némelykor ismét többször jött ide Nagy Ferenchez, hogy vele beszéljen és tanácskozzék, mely alkalmakkor néha a barát is jelen volt, és Nagy Ferenc távollétében mindig a barátal szokott volt tanácskozni.

Ha ezeken kívül idővel még mások is jutnának eszembe, önkénytelen híven fel fogok mindent jelenteni és írásban átküldeni. Ezeket magyarból sekretariusom által diákra fordítottam, és noha diáku vadnak írva, mindazonáltal azokat mind értem és mindeneket consentiálok [elismerek].

II. Pozsony, 1671. március 14.

Méltóságos Gróf Rottal János uramtól nemzeti Horváth György uram által kezemhez küldött Ófelsége kegyelmes resolúciójához alázatosan akarván magamat alkalmaztatni ez elmúlt időkbéli rebellió dolgának, azmennyre eszemben jöhet, igaz keresztényen hitem és lelki-ösmeretem szerint, úgy, azmint az más, örökké való világon, az Isten ítélőszéke előtt avval számot adni bizakodom, minden szín és tétovázás nélkül híven és igazán eleitől fogvást ilyen folyását vallom és tulajdon magam kezemmel írom.

Még [Érsek-] Újvár megvétele előtt³⁶ az utóbbani országgyűléstől fogvást szüntelen búsitották az nemes vármegyék szegény üdvözült uramat sok követségek által, hogy törvényekben meg nem tartatnak, szabadságaikban háborgattatnak; Újvár megvétele után pedig az törökkel való békeesség az magyarok híre és tudása nélkül lévén meg, annyival sürűbben kezdették, hogy azon békeesség dolgában is az ország törvénye megsértődött, és ha magok gondot nem viselnek magukra, végső veszedelem követi őket, azért ha szabadságokban meg nem tartatnak és nem oltalmaztatnak, kéntelen más módot kell maguk oltalmára keresniük.

Az lévén szándékjok, hogy vagy az töröknek beholdnoky országostul, vagy más valamely keresztényen fejedelemhez folyamodnak, melyben jóllehet szegény uram sokáig ellent tartott, azmelyért közönségesen sokszor azt mondtották, hogy nincs az magyaroknak nagyobb lábütő kövük szegénynél, azért csak el kellene láb alól gördíteni, mindazonáltal az vármegyék Bori Mihály uramat vévén szegény uramtól eszközül, ő mindaddig sürgette, hogy végre reá beszéllette, azokban az alább megirandó confoederatusokkal egyetérteni.

Legelsőben is Zrínyi Péter Uram az leányát Rákóczy Ferenc uramnak adván,³⁷ s az lakadalmára maga is felmentvén, én mentem eleiben Zsolnára, és onnét Besztercét siettem szegény uramhoz, azhol ekkor oly végzést tettek egymással, hogy visszajövé, az stubnyai hévvízben jöjjön, azhová el is jött szegény uramhoz, ott kezdték

tractálni az dolgot. Kik lehettek akkor mind ottan, nem emlékezhetem nevezet szerint reá, hanem tudom, hogy Székely András, Keresztúry László, Bori Mihály és Nagy Ferenc uram ottan voltak, ezek meg tudják mondani, kik voltak mások is ottan.

Minthogy én sok bús gondjaim és az időnek régisége miatt megfeledkeztem, hanem azmint eszembe juthat, akkor neveztek el egymást külön-különféle neveken, hogy az szerint írjanak egymásnak. Ugyanakkor végezték azt is, hogy az franciához folyamodjanak Zríni Péter uram által, és hogy ezen franciától kérjenek pénzt, ugyan Zríni uram által az ország szükségére, kire nézve őkegyelmével együtt szegény uram fel is küldötte Fekete László urat Bécében az francia követhöz,³⁸ azkivel Zríni uram szemben is juttatta, de ottan Fekete László semmit sem szóllott, minthogy nem is tudott az nyelven szólani, hanem csak azért praesentálta magát, hogy elhiggye ezen követ, hogy szegény uram is egyetért velök.

Megjövén Bécsből, Fekete László beszéllette, hogy Vitnyédi István csinált volna valami írást az ország neve alatt,³⁹ azmelyben holmi punctumokat tett fel az magyarok részéről, hogy ha ezekre accedál [rááll] az francia, ötöt választják királyuknak, azmely szegény uramnak nem tetszett, és nem is tudott semmit benne.¹ Azután Balassa Imre be rekeszkedvén Dévén várában,⁴⁰ írt az franciai követ szegény uramnak mellette, hogy ne persequalja [üldözze], azmely levelet mindjárt Ófelségének felküldött az én szegény uram.

Azonban az én szegény uram némely törvényes dolgok színe alatt Murányaljára hívatván Szuhai Mátyást, Kende Gábort, Ispán Ferencet, Szepesi Pált, Fügedi Nagy Andrást, Székely Andrást, Keczer Menhártot, Fái Lászlót, Keresztúry Lászlót, Bori Mihályt, Nagy Ferencet, Vitnyédi Istvánt, többeket is, azkik eszembe nem jutnak; akkor kezdték azon dolgokat forgatni jobban és ugyan ottan esküdtek össze, hogy egyet fognak érteni az ország dolgában,¹¹ csakhamar azután szegény uram Fügedi Nagy Andrást Zríni Péter Uramhoz küldötte, mi dologban, nem juthat eszemben, maga meg tudja mondani.¹¹¹

Annakutána az Ófelsége lakadalmára Bécsben menvén,⁴¹ hogy felérkezünk, másnap estve az francia követ egy emberét küldötte szegény uramhoz, azt üzenvén neki, miért kellett az ő levélét Ófelségének küldeni, azmelyért elkezdett mindjárt hitele veszni az franciánál; egynehány nap múlva megint az követ egyszer későn estve szemben volt szegény urammal, azhol Bori Mihály és Nagy Ferenc uram voltak csak jelen, sokáig beszélgetvén egymással; minthogy én akkor jelen nem voltam, azmint szegény uramtól hallottam, azt tudakozta, ha consentiáltanak [alávetik magukat] az írásnak, azmelyet az magyarok neve alatt beadott Vitnyédi, melynek szegény uram nem akarván consentiálni, annyival inkább elvesztette hitelét, és azmely pénzt ígért volt ennek előtte az francia, arra nézve azt sem adták meg; azminthogy annakutána szegény uramnak azon követ soha sem írt, hanem Zríni és Nádasdy urammal tartottak correspondentiát [levelezést].

Mert jóllehet annakelőtte szegény urammal igen viszsza volt Nádasdy uram, de meg értvén az murányaljai és stubnai gyülekezetet Nagy Ferenc uram által, kezdette mindjárt szegény uramnál jártatni az dolgot, ajánlván magát, hogy ő is kész mindenben egyetérteni az haza dolgában, azért őt is vegyék magok köziben, annyival jobban fognak az dolgok folyhatni, aminthogy ugyanakkor Bécsben egymással megbékélvén, erős kötést tettek, és leveleket adtak egymásnak, szegény uram, Nádasdy és Zríni,¹⁴ azmelyeket én ennekelőtte két esztendővel itt Pozsonyban létemkor Ófelségének kézhez küldöttem.

Az franciának pedig még az impériumbeli gyűlésben kezdette Bori Mihály az Moguntinus⁴² által az magyar dolgokat insinualni [megismertetni], ugyanekkor ezen Moguntinus erős hittel meg is esküdtette Bori Mi-

hályt, hogy correspondentiát tart vele; írt is Bori Mihály ennekutána egyszer neki, azkire hogy válasza nem volt, sokat törődött rajta, nem tudván, jutott-e kézhez levele vagy sem.

De ezekben szegény uram semmit sem tudott, hanem annak utána, azmikor az többi dolgok előtte forgottak, akkor mondotta meg Bori Mihály. Végre azt végezték ugyan az lakodalomkor Bécsben, hogy Besztercebányára szegény uram extraordinariát [rendkívüli nádori gyűlést] hirdessen, hogy annak alkalmatosságával minden rendek odagyűlhessenek, azminthogy Erdélyből is hívtak embereket, de onnét senki sem jött.

Ezek voltak pedig az confoederatusok ottan, azmint reá emlékezhetem: Szuhai Mátyás, Szepessy Pál, Fái László, Keczer Menhárt, Keresztúry László, Bori Mihály, Nagy Ferenc, Nagy András, kik ugyan az én szálláson gyűltek, és ottan megesküdték Nádasdy uramnak, hasonlóképp Nádasdy uram is nekik, hogy az ország javára nézendő dolgokban egyetértenek, de szegény uram akkor immár halálnak fia lévén, semmit sem tudott ebben.^V Voltak ugyan mások is, ezeken kívül, de szegény uram akkor halálón lévén, azmint harmad nap múlva meg is halt, amiatt lévő szegénységemben [szerencsétlenségemben, gyászomban] nem observálhattam nevezet szerint mindeniket, hanem lehettek mindenestől talán tizenhárom, kik voltak mindezek, magok meg tudják mondani; azmely levelet pedig Nádasdy uram azon confoederatusoknak adott, azt akkor én kezemhez adták, én pedig Volkra uramnak adtam Murányban, azki annakelőtte is immár volt méltóságos gróf Rottal uramnak kezénél, de őkegyelme az Ófelsége engedelmeiből megint visszaadta volt.

Ezek alatt szegény uram az confoederatusokkal együtt az erdélyiekkel együtt tudom, hogy correspondealt azon ország dolgában, Teleki Mihály és Bethlen Miklós uram ki is jött volt szegényhez Murányban.⁴³ Az erdélyiek által akarván dolgokat folytatni az Portán; vegye az török császár oltalma alá és országostól holdolnak neki, be is küldöttek volt az erdélyiek, Bethlen Miklós pedig ugyanakkor szegény uram mellett maradt s itt lakott sokáig, benn lévén az murányaljai gyülekezetben is; avégre maradt volt szegény uram mellett, minthogy azelőtt a francia királynál is lakott, mind oda, mind Erdélyben is correspondeáljon, az mindezeknek is semmi effectusa [hatása] nem lehetett. Az volt pedig az felföldiek intentiójok, ha Erdély kijön, vagy cselekednének az többi Vármegyék, vagy nem, de ők mindjárt Erdélyhez állanának, és szabadságokat és religiójokat oltalmaznák minden tehetségekkel. Kezdték volt az megholt lengyel királynéval is correspondeálni,⁴⁴ akarván az által is franciánál dolgokat segítettetni, de azonban az is meghalván, szegény uram is kimúlván az világból, ott is semmiben múlt dolgok.^{VI}

Szegény uram halála után pedig én előttem ezen kezdett dolgok sok ideig csak hallgatásban voltak. Hanem annakutána sok adósságimra nézve Zríni urammal akarván murányi és szendrei jóságim végett contrahálni bizonyos summa pénzben,⁴⁵ hívtam őkegyelmét Murányban, oda Szuhai Mátyást, Szepessy Pált is elhivatván, mikor már őkegyelme ottan volt, akkor kezdték azon dolgokról újonnan beszélgetni, onnét Zríni uram Rákóczy Ferenchez ment Patakra, el menvén Nagy Ferenc uram is vele, ott mit végeztek és miről tanácskoztak, mondották ugyan előttem, de én bizony megfeledkeztem róla.

Tudom azt, azon voltak, hogy Zríni uram kassai generálissá legyen, hogy úgy az kezdett dolgokat annál jobban folytathassák, ha az szükség úgy hozza. Patakról pedig Murányba jött vissza Zríni uram, az hol az elkezdett contractus jóságim végett végbe menvén közöttünk, ígért volt őkegyelme 100 000 forintot ezen jóságimra, hogy holtomig szabadon bírhasam, holtom után őkegyelme succedáljon [örökösödjön] beléjek; mely contractus mindazonáltal effectussá nem mehetett annakutána Nádasdy uram őke-

gyelme meggátolván. Murányból pedig magam is Zrini urammal Lipcsére mentem. Wesselényi László uram is történet szerint oda talált Jóni, ki csak akkor jött volt ki Lengyel országból,⁷ jelentette Bori uramnak nagy titkon és hit alatt, hogy őtet az francia követ meglátván Lengyel országban, tudakozta, ki legyen, megtudván, hogy magyar és az Palatinus fia, értekezett tőle, miben legyenek az magyarok dolgai, emlegetvén Bocskai [István, szepesi főispán] uramat, Szepesi Pált, Szuhai Mátyást, másokat is, de ő semmit sem tudván abban, nem tudott mit mondani.

Ezt Bori uram Zrini uramnak megjelentvén, hogy megtudhatnák, mivégre tudakozott az magyarok dolga felől, Farkas Fábiánt küldötték be az francia követhoz Varsovára,⁶ ugyan Zrini uram költségén oly instructióval, hogy ha kívántatni fog, Párisban is bemenjen az királyhoz. Instructiójáról megfeledeztem, melyet Bori Mihály és Nagy Ferenc uram csináltak; válaszárol sem emlékezem, azkivel megjövén Lengyel országból, Horvát országban ment Zrini uramhoz. Azonban velem lett contractusa szerint némely részét az 100 000 forintnak elkészítvén Zrini uram, Farkas Fábián által üzenté, hogy nemsokára megint hozzám jön Lipcsére azon pénzzel, azminthogy magam is hívtam, el is jött ugyan, de semmit sem hozott Nádasdy uram meggátolása miatt.

Mínt hogy pedig Farkas Fábián megjövén Lengyel országból, Zrini uram kívánta, hogy tovább is lehessen Lengyel országból valaki által correspondentiája az franciához; lévén azért nékem egy ösmerősöm ottan Wojensky nevű pap úr,⁷ azt hívtatták ki velem Lipcsére, mellyel mit conferáltam [tárgyaltam], nem emlékezhetem reá; írt ugyan annakutána Nagy Ferenc uram néhány ízben neki, ő is Nagy Ferenc Uramnak; miről, bizonyosan arról sem emlékezem, de azmint eszemben jut, nem akart[a] ebben az dologban magát elegyíteni.

Lipcsén azért ugyanakkor megint hozzákezdvén az dolgokhoz, javallották Bori Mihály és Nagy Ferenc uram, hogy Nádasdy urammal is közöltessék ezen dolog, azminthogy írtattak is velem ökegyelmének, hogy az stubnyai hévvízben jöjjön, ahová el is jött ökegyelme, ahová én is Zrini urammal odamentem, akkor ottan ezek voltak: Sennyei István beszprémi püspök uram, Sente Bálint, Nagy Ferenc, jóllehet Barkóczy István uram is ott volt, de övele semmit sem közlöttek akkor, hanem csak

ajánlották az urak neki magokat, azhol minekutána beszélgettek volna az dolgok felől, mondotta Nagy Ferenc uram, ha Nagyságotok semmit [...] pedig élélöttem ezen kezdett dolgok sok ideig csak hallgatásban voltak. Hanem annakutána sok adósságimra nézve Zrini Urammal akarván murányi és szendrei jószágim végett contractálni bizonyos summa pénzben, hívtam ökegyelmét Murányba, oda Szuhai Mátyást, Szepesy Pált is elhívatván, mikor már ökegyelme ottan volt, akkor kezdettek azon dolgokról újonnan beszélgetni, onnét Zrini uram Rákóczy Ferenchez ment Patakra, el menvén Nagy Ferenc uram is vele, ott mit végeztek és miről tanácskoztak [A másolat itt megszabad, a befejezését Pauler Gyula monográfiája alapján közöljük.]

Ezeknek befejezésére keresztény hitem és Istenemnek tartó lelkem szerint írom és vallom: hogy szegény uram halálától fogva az felül megírt dolgokban, valamiben köz voltam és valamit cselekedtem, azt mind Bory Mihály és Nagy Ferenc úr javallásából és reabeszüléséből cselekedtem. Valamit valahová írtam, ökegyelmék írtatták velem, készen hozták a leveleket előmbé, úgy kellett subscribálnom. Ha pedig magam kezével kellett valahová írnom, azt is vagy maga dictálta Nagy Ferenc úr, vagy írva adta előmbé. Az én nevem alatt folytatták ugyan e dolgokat, de azokban is nagyobb részről nem tudtam semmit. Sok okoskodásokkal meggyőzvé elmémet, úgy vezérlettek, amint akartak; meg is cselekedtek már sok dolgokat, amikor előmbé hozták. Sereggel voltak sokszor Nagy Ferenc uramnál kezem írása és pecsétem alatt levő albák, melyeket más dolgok alkalmatosságából vett tőlem, azokra azt írhatta, amit akart. Sok betegeskedésem és busulásim között magammal is jól tehetlen voltam, nem hogy ezekben avattam volna magamat, ha ökegyelme mellettem nem lett volna és azokra reá nem beszéllett volna [...] minnek okáért megvallom, vétettem abban, hogy ezeknek tudtam némely részét és azokat az én váram mellől és nevem alatt folytatták, mindazonáltal meg nem jelentettem annak idején Öfelségének: másképpen, Isten bizonyosságom, magamtól semmit sem cselekedtem, melyet reménylek, öfelsége is méltó tekintetbe fog kegyelmesen venni, s hozzám, ilyen nyomorult, elesett özvegységemben minden kegyelmességgel méltóztatik lenni. a lotharingiai herceg öfelsége neve alatt adott parolájára [becsületszavára] is.

* A szöveg egy korábbi változata megjelent az *Irodalomtörténeti Közlemények* 2015/3. számában: Jankovics József, A „Murányi Vénus” – tanúvallomásainak tükrében címmel (399–417.).

1 Pauler Gyula, *Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése: 1664–1671*, I–II, Bp., A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Vállalata, 1876, I, 77–79.

2 *Uo.*, I–II., passim.

3 Acsády Ignác, *Széchy Mária, 1610–1679*, Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1885 (Magyar Történelmi Életrajzok).

4 Hajnik Imre (1840–1902) jogi doktor, egyetemi tanár, az Akadémia rendes tagja volt. Jelentős kéziratos gyűjteménye van az OSZK Kézirattárában a Wesselényi-mozgalom történetével kapcsolatban: Fol. Hung. 1433. (Hajnik Imre oklevélmásolatai és kivonatai különféle levéltárakból), melyből a *Széchy Mária utolsó életévei* című munkáját kiadta: Akad. Ért. Philos., Törvény és Tört. Tud. 1864. IV. k. Ennek fogalmazványát használtuk, OSZK Kt. Fol. Hung. 1434. Ugyanítt található a Quart. Hung. 2159. jelzet alatt az *Újabb adalékok a Wesselényi–Nádasdy–Zrinyi-féle mozgalom történetéhez* című munkája, amely Széchy Mária itt közölt, eddig ugyancsak kiadatlan II. vallomását is tartalmazza.

5 Jankovics József–Szörényi László, *Gyöngyösi István vallomása a Wesselényi-perben*, Itk., 2016/1, 80–92.

6 Hajnik, *Széchy Mária...*, OSZK Kt. Fol. Hung. 1434.

7 Pauler, *i. m.*, I, 76.

8 Pauler Gyula, *Wesselényi Ferenc és Széchy Mária Murányban 1644*, Vasárnapi Ujság, 1865, 603.

9 Benczédi László, *A Wesselényi-féle rendi szervezkedés Magyarországon (1664–1671)*, MTAK Kézirattár, Disszertációk, 1974.

10 R. Várkonyi Ágnes, *A Wesselényi szervezkedés történetéhez 1664–1671*. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György, Bp., 2002, 571.

11 Pauler, *Wesselényi Ferenc i. m.*, II, 162–163.

12 *Uo.*, 163.

13 „Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak...”: Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemességhez (1635–1665), feltárta, szerk., közreadja Tusor Péter, Bp., 2015 (Collectanea Studiorum et Textuum, 1), 320, 321, 355.

14 Pauler, *i. m.*, I, 99.

15 Acsády, *i. m.*, 211.

16 Babocsay Izsák, *Fata Tarzaliensia, az az Tarzal városának főbb változásai [1670–1700]*, kiad. Rummy Károly György, Pest, 1817 (Monumenta Hungarica), 24.

- 17 Jankovics József, *Zrínyi Péter pályfordulása: A levelek és a vallomások énképéről = Amicitia: Tanulmányok Tüskés Gábor 60. születésnapjára / Beiträge zum 60. Geburtstag von Gábor Tüskés*, főszerk. Lengyel Réka, szerk. Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Kiss Margit, Lénárt Orsolya, Bp., reciti, 2015, 184–191.
- 18 Benczédi, *i. m.*, 276.
- 19 Acsády, *i. m.*, 229.
- 20 Hajnik, *i. m.*, OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.
- 21 Pauler, *Wesselényi Ferenc...*, *i. m.*, II, 259.
- 22 Hajnik, *i. m.*, OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.
- 23 *Gyöngyösi István levelei és iratai*. S. a. r., jegyzetek és mutatók Jankovics József, Nyerges Judit és Tusor Péter. A tanulmányt írta: Jankovics József. Bp., Balassi Kiadó, 2017, 18. (Régi magyar Könyvtár. Források, 15.)
- 24 Ráth Károly, *Adatok Lessenyei Nagy Ferenc életrajzához*, Győri Történelmi és Régészeti Füzetek, 1862, 155–156.
- 25 Hajnik, *i. m.*, OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.
- 26 Chernel Kálmán, *Adalékok Széchy Mária végnapjaihoz*, Századok, 5 (1871), 211–214.
- 27 Acsády, *i. m.*, 263.
- 28 Hajnik, *i. m.*, OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.
- 29 Nagy László, *Kard és szerelem. Török kori históriák*, Bp., 1985. A szerző egy egész fejezetet szánt Széchy Mária életrajzában újabb adatokkal való korrekciójára. Ebben közli újra e roppant fontos, és előtte eddig figyelemre sem méltított levelet, *Élet a „halál” után* alcímmel (261–263.), idézeteink is innen származnak.
- 30 Wesselényi nádor 1666. ápr. 5-ére hívta össze tanácskozássra az összeesküvőket és az ellenzéki politikusokat a Besztercebányához közeli Stubnyafüredőre, majd 1667. febr. 4-én Besztercebányára, s márciusban, már az ő halála után találkoztak.
- 31 Johann Joanelli kamaragróf Körömbányáról készült Bécsbe pénzt szállítani, az összeesküvők rajta akartak ütni, de a stájer gróf megváltoztatta útirányát, ezért az akció meghiúsult.
- 32 E rejtjelezett üzenet arra vonatkozott, hogy az erdélyiek ne szakítsák meg a törökkel folytatott tárgyalásokat a szövetség érdekében.
- 33 Egyes török körök támogatták volna a császár elleni támadást, katonát azonban csak ígértek, de nem adtak.
- 34 Zrínyi Péterné, Frangepán Katalin.
- 35 Széchy Mária tárgyalta Zrínyi Péterrel Murány és Szendrő megvásárlásáról, tervük megvalósítását azonban meggátolta, hogy királyi rendelettel megtiltották Máriának azok elidegenítését. E birtokokra Zichy István is pályázott, a királyi tiltás mögött azonban ott állt az országbíró Nádasdy is, aki szintén szerette volna megvenni azokat.
- 36 Érsekújvárt 1663. szept. 25-én foglalta el a török. A legfőbb lökést a mozgalom kezdetének az 1664. augusztus elsejei törökellenes szentgotthárdi győzelem adta, mely után 9-én Vasvárnál a császár olyan békét kötött, amely a magyar érdekeket figyelmen kívül hagyta. Érsekújvár is török kézen maradt.
- 37 Zrínyi Ilona és I. Rákóczi Ferenc lakodalma Makovicán és Sárospatakon volt, ez utóbbi 1666. márc. elsején, s kiváló alkalmat biztosított az ellenzéki politikusok találkozására és tanácskozására.
- 38 A bécsi francia követ, Jacques Bretel de Grémonville közvetített XIV. Lajos és az összeesküvők között.
- 39 Vitnyédy István már 1665 júniusában átadott a francia követnek egy tervezetet a magyar–francia szövetségről.
I [A római számmal jelöltek Hajnik Imre jegyzetei.]: Az udvarnak erről némi sejtelmé volt, Vitnyédinek elfogott levelei folytán, mint az Vesselényinek a pozsonyi kamarához (Murány, Maj. 27. 1666.) intézett leveléből kiviláglik.
- 40 Balassi Imre és Wesselényi Ferenc között fegyveres harcig fajuló feszültség támadt az előbbi túlkapasai, elkövetett bűnei és kegyetlenkedései, valamint egy előkelő török rab eltulajdonítása miatt. Vö. *Bethlen Miklós Önéletrása*, s. a. r. V. Windisch Éva, Bp, 1955 (Magyar Remekírók), I, 217–218.
II A pozsonyi bíróság iratai szerint e gyűlésen határozottat el, hogy a törökkel szövetkezzenek és annak védelme alá adják magokat, mire vonatkozólag okirat készült, melyet a gyűlésben jelen volt Bethlen Miklós vitt Erdélybe, melynek közbenjárása által volt a porta pártfogása kinyerendő. Így a vádpontok Keczer András, Székely András és Fügedi Nagy András ellenében, a kamarai levéltárban őrzött peres iratok szerint.
- III A Fügedi Nagy András ellen (15. Jul. 1671.) hozott, fej- és jószágvesztésre szóló ítélet főleg ezen küldetésért Zrínihez lón alapítva, mely indokhoz még járultak, hogy jelen volt a szendrői, pataki, encsi összeesküvés gyülekezeten, Abaújban izgatott, a fő összeesküvőkkel sűrű levelezésben állott és az első kísérlet elnyomása után tartott Sajó melletti gyülekezeten a lázadás megújítását sürgette. – Mindezen vádak jobbára Lessenyei Nagy Ferenc vallomásain alapulnak, melyeket lásd alább. [Hajnik jegyzetei között megtalálhatók Nagy Ferenc vallomásának jegyzetei, de e cikkéhez nem csatolta – J. J.]
- 41 1666. dec. közepétől január elejéig tartózkodtak Bécsben, az I. Lipót és harmadik felesége, Eleonora Magdalena, a pfalzi választófejedelem lánya lakodalma kapcsán, s Nádasdy is csatlakozott a megbeszéléseikhez, Wesselényivel és Zrínyi Péterrel.
- IV Szécsi Mária tévesen állítja, hogy Nádasdy és Wesselényi kibékülése csak Bécsben történt meg, az fél évvel előbb, és pedig Nádasdy felszólítása következtében ment véghez, mint ez Wesselényi alább közölt, Murány 29. Jul. 1666. kelt leveléből Nádasdyhoz kiviláglik; valamint a szövetkezési okiratot, úgyszintén a Bécsben a nádor, Nádasdy és Zríni közt létrejött szövetséggkötést és annak megtartására vonatkozó esküket. [A harmas szövetséget 1666. december 19-én kötötte meg Zrínyi Péter, Nádasdy Ferenc és Wesselényi Ferenc. – J. J.]
- 42 Bory Mihály királyi táblai jegyző 1663. szept. közepén járt Wesselényi Ferenc megbízásából a regensburgi birodalmi gyűlésen, hogy segítséget kérjen a török ellen, s ekkor találkozott a mainzi választófejedelemmel, János Fülöppel. Ő pedig, amint levelet kapott az összeesküvőktől, arról azonnal értesítette I. Lipót császárt.
- V Lásd alább Nádasdynak Besztercén 9. Mart. 1667. kelt iratát.
- 43 1666 nyarán; vö. *Bethlen Miklós levelei*, I, s. a. r. Jankovics József, magyar nyelvi jegyzetek Néneyi Gáborné, latin ford. Kulcsár Péter. Bp., 1987 (Régi Magyar Próza Emlékek, 6/1–2), 134–148.
- 44 Gonzaga Lujza Mária mantovai hercegnő, János Kázmér felesége 1667-ben hunyt el.
- VI A lengyel királynénak tudomása a magyarországi mozgalmakról kitűnik Nádasdynál talált levelekből.
- 45 Lásd a 35. jegyzetet.
- VII Vesselényi ugyanis Lengyelországban is bírt javakkal. [A nádor fia az apjával való összekülönbözés miatt élt a lengyelországi birtokon – J. J.]
- 46 Varsóba.
- 47 Stanisław Wojensky krakkói kanonok, akinek közvetítésével a lengyelországi kapcsolataik erősítését remélték az összeesküvők.